

ה. מלחמת העצמאות האירית במאה העשרים

בראשית המאה נסתמנה תקומה מחודשת של התנועה הלאומית האירית. מעתה היו גילויי התקומה רב-צדדיים ואורגניים הרבה יותר, והיה בהם גם משום היסוד המחנך והמכשיר לקראת עצמאות-יתר של הווייה לאומית שלמה.

תנועת תקומה כל-צדדית

בתחום הפוליטי נתלכדה שוב המפלגה הפרלמנטרית, בהנהגת ג'וזף רדמונד. שניסה להמשיך בקו המדיני של פרנל, אף כי חסר היה את דינמיותו של זה. לסיפוייה המכריע הגיעה המפלגה הנ"ל רק בשעת המאבק הקונסטיטוציוני הפנימי בבריטניה, כאשר מ־1910 נהיתה הממשלה תלויה בקולותיה. מיד גבר הלחץ האירי על הממשלה, וכאשר בוטל ה"ויטר" של בית הלורדים ב־1911, והועמד על זכות דחייה לשנתים בלבד, צצה באופק גם האפשרות להגשמת ה־Home Rule בדרך פרלמנטרית. הריניסאנס הציבורי האירי לא נתגלה בתחום הפרלמנטרי בלבד. שנות השיתוק הפוליטי היו גם שנות צמיחת שרשים. משנת 1893 פעלה, "הליגה הנאצית" לתחיית הלשון האירית. קמה התאגדות ספורטיבית אירית, ברית אגודות-זמרה, החל להתרקם הרקע של עצמאות תרבותית ורומנטיקה ספרותית-היסטורית. בתקופת רדמונד קם גם ארגון נוער, צופי באופיו, "פיאנה", החדור רוח לאומית. קמו ארגוני נשים. אגודת-הסתרים הפוליטית (שמוצאה במישרין עוד מימי ה"פניים"), "האחוזה האירית הריפובליקאית" כמעט לא נראתה על הבמה, אך שיכללה את הטכניקה של החדרת אנשיה לארגונים ציבוריים ותרבותיים — או של רכישת אנשי מפתח בתוכם — ובדרך זוה נעשתה לכוח מכוון מאחורי הקלעים, אשר רק מעטים ידעו את משקלו.⁴

מוחניים מזויינים: הצפון הפרוטסטנטי נגד הדרום הקתולי

מעתה נפתח הפרק הדרמטי שייחד את מלחמת שחרורה של אירלנד. ממשלת אסקוית קיימה את התחייבותה כלפי האירים (בהם היה תלוי גורלה הפרלמנטרי) והעבירה פעמיים את חוק השלטון העצמי דרך בית-הנבחרים. כוח הדחיה של הלורדים עמד לפקוע, — אך לעומת זאת נזדקר הניגוד התהומי שבפנים אירלנד. הפרוטסטנטים, רוב אוכלוסייתה של אירלנד הצפונית, הכריזו, כי לעולם לא יקבלו את מרותו של "שלטון קתולי" שישב בדובלין וכי נאמנותם לבריטניה ולקיסרות גדולה כל-כך, שיהיו מוכנים למרוד ולהלחם גם נגד חוק של פרלמנט בריטי, אשר יפרידם מבריטניה. בראש תנועת ה"אורנג'יסטים" הללו התייצב סר אדוארד קארסון (אח"כ לורד קארסון, חבר קבינט המלחמה הבריטי במלחה"ע הראשונה). הם לא הסתפקו בהצהרות; ב־1913 הקימו את "חיל מתנדבי אולסטר", מין "צבא פרטי" שנרשמו בו רבבות גברים, אשר אורגנו בחטיבות צבאיות והחלו להתאמן, "למען יראו", בתרגילי-סדר ואימון טקטי. אכן ידוע ידעו, כי "הפגנה" בלבד לא תקנה להם את המשקל הדרוש, ולפיכך דאגו גם ל"תכלית". עם כל הפטריוטיזם הבריטי שלהם, לא מאסו בקבלת משלוח בן 35,000 רובים גרמניים ר־3 מיליון כדורים, שהובאו אל חוף אירלנד-הצפונית באניה מיוחדת. המשטרה שבינה לבין האוכלוסיה לא היו כאן כל ניגודים פוליטיים, נתעלמה מראות ומשמוע. אולסטר נהפכה גם לגורם צבאי מזויין, שהדאיג דאגה רבה את אנשי הממשלה, שמצד אחד עמדו בפני נידוי פרלמנטרי שבו איימו עליהם הצירים האיריים ומצד שני ארבה להם סכנה של מלחמת-אזרחים.

(4) כחלומם של "בני-משה" בשעתם.

הדברים החמירו עוד יותר בפרוס 1914, כשנתברר, כי אין לסמוך הרבה על חטיבות הצבא הבריטי, וכיחוד על חבר הקצינים, אם יהא צורך לדכא התנגדות אולסטריית. באו הודעות בהמון של קצינים על התפטרות. לא לשווא הוכרח וינסטון צ'רצ'יל, בימים ההם מיניסטר הצי בממשלה הליברלית, לומר: „תנו לי לשלוח שמה את „חיילי-הצי“ שלי. הם כבר יטפלו במתמרדים הללו.“

„המתנדבים האיריים“

מול כל אלה עמד תחילה דרום-אירלנד הקתולי, כסומך בכל על הממשלה שבלונדון. אך הגירוי האולסטרי פעל את שלו, ולסוף 1913 החלו להתארגן „המתנדבים האיריים“. בארגונם בלטו תחילה אנשי האגודות התרבותיות והספורטיביות למיניהן, ובצורה מוצנעת — חזקה השפעתם של אנשי „האחוה הרפובליקאית האירית“. תכסיסהם של אלה הם פשוטים אבל תכליתיים. הם היו מאמנים תחילה, בסתר, קבוצות מאנשיהם בתרגילי-סדר בהלכות צבא; אח"כ מציעים ב„ארגון המתנדבים“, שקציניו ייקבעו לפי מידת חריצותם במלאכת-החיילים, — וממילא זכו במינויים רבים. כעבור זמן-מה הרגיש רדמונד כי משהו אינו כשורה בשורות „המתנדבים“, ותבע לעצמו (וגם קיבל) את הרשות למנות את רוב החברים של הנהגתם העליונה. וע"י כך נפתרה השאלה פתרון פורמלי לע"ע. בצדם של „המתנדבים האיריים“ הללו קמה בדובלין בלבד, גם הסתדרות לוחמת קטנה של פועלים, אשר נסתעפה מ„אגודת פועלי ההובלה“, הסתדרות שנצטיינה ברוח לוחמנית בהנהגת ג'ים לרקין, בימי השביטה הגדולה בסוף 1913; היה לה בתחילה אופי סוציאלי מובהק, ואח"כ החלה לשלב עצמה גם במלחמה האירית הלאומית. שמה היה „צבא האזרחים האירי“. המאות המעטות של חברים, שנתנסו בהתנגשויות עם המשטרה, הצטיינו מלכתחילה בין שאר המתנדבים בתרגולת-ובאימון צבאי. גם ה„מתנדבים האיריים“ החלו לדאוג לצידו של ממש. גם הם הבריחו ספינה, שפרקה את מטענה סמוך לדובלין (אבל רק כאלף רובים ותחמושת, אף הם גרמניים); אלא שהפעם נדעקו גם המשטרה וגם הצבא, ניסו לסתום את הדרך לשדרה המזויינת החוזרת מן החוף, והדבר לא עבר בלא קרבנות. היה זה ביולי 1914. שני המחנות באירלנד עמדו מוכנים לפעולה צבאית, זה נגד זה.

אבגוסט 1914 טרף את כל הקלפים והפנה את רוב מתנדבי אולסטר, וחלק לא מועט מאנשי הדרום, לשורות הצבא הבריטי המתנדב.

האירים במלחמת-העולם

התנועה האירית הפרלמנטרית הרשמית סמכה, ביסודו של דבר, על הבטחותיה של הממשלה הליברלית בדבר מתן ה„הוטרול“ לאירלנד, גם כשזו מצאה, עם פרוץ המלחמה, לנחוץ להודיע על „דחית“ העניין הזה. רדמונד ודילון, מנהיגיה, קראו להתנדבות רבה לצבא הבריטי, ואחדים מן המנהיגים שירתו בשורות „הדיביזיה זיה האירית“ שלחמה בצרפת. על אף העדר חובת השירות באירלנד, ועל אף אימונו והפרעותיו של קיצ'נר בראשית המלחמה לארגון ההתנדבות האירית — הגיע מספר המתנדבים האירים לצבא הבריטי ל-134,000, וכ-50 אלף מהם נפגעו בשדות-הקרב. חלק גדול של העם האירי חיכה באותן השנים ל„גמול הוגן“ בסוף המלחמה.

אך בינתיים פעלו גם מגמות אחרות. עוד ב־1914 נסתמן הקרע בקרב „המתנדבים“. מפני שאלת זכותה של אירלנד לנייטרליות, ועוד שאלות כיו"ב, נתפלגה התנועה לנאמני רדמונד („המתנדבים הלאומיים“) מזה ולאפוזיציה, שכוננה בעיקר ע"י „האחוה הרפובליקאית“ מזה. תחילה היו אנשי רדמונד 160,000 — מול 12,000 שכנגד. אך מצד אחד נקראו תומכיו להתגייס לצבא (בו סבלו, כשאר

החטיבות, אבידות עצומות), ומהצד השני, לאחר שהממשלה סתתה מהבטחתה לקיימם כחיל להגנת הארץ, החלו האנשים „מתמסמים“ מחוסר־ענין. רק אנשי האופוזיציה „הרפובליקאית“ („המתנדבים האיריים“) הוסיפו להתקיים למעשה. מכוונים במציאות ע"י ה„אחווה הרפובליקאית“; „המועצה העליונה“ של ה„אחווה“ היא שהחליטה, שהכרח הוא לבצע התקוממות אירית עוד בשנות המלחמה. ההנהגה העליונה של „המתנדבים האיריים“ לא ידעה כלל על זה (פרט לאותם שהשתייכו ל„אחווה“), אם כי רצה רצתה לקיים את ארגונה שימש כערובה ל„ניטרליות האירית“ (דהיינו, למעשה, להיות אירלנד חפשיה מחובת השירות בצבא הבריטי, אשר עמדה להתקבל כחוק בפרלמנט הבריטי).

לא כאן המקום לנתח את המניעים למגמות הללו, פרי עבר קשה של דורות, וגם לא את סבך היחסים הבינלאומיים. ולא את פרשת סיר רוג'ר קייזמנט. זה הדיפלומט הבריטי מן המוצא האירי שנהפך ללאומי, ואת יחסיו עם הגרמנים. דיינו אם נאמר, כי אי־איוון עמוק לגבי כל כוונה בריטית היה פועם בקרב אנשי „האחווה הרפובליקאית“ עד שהשכיחו מלבם את הניגוד הפנימי החוצה את אירלנד, ואשר ההתגברות עליו, ושילובה של אולסטר למדינה מאוחדת, אי־אפשר היה להעלותם על הדעת בלי יחסי הבנה — ולו גם על יסוד של כוח אירי — עם ממשלת בריטניה דווקא. על קרקע זה צמח גילוי נהדר של גבורה אירית. — אך הוא גם שנשא את פרחי הקרע הפנימי המפרדי עד היום (ויתכן — עוד לדורות) בין אירלנד־העצמאית לבין אירלנד הצפונית, האבטונומית במסגרת „הממלכה־המאוחדת“ הבריטית.

מרד־דובלין

יש ענין בכמה שלבים משלבי התכונה לאותה התקוממות של „השני־בשבת דפסחא“ „Easter Monday“ 1916.

אנשי הנהגת „המתנדבים“ חששו, שמה יקדימום אנשי „צבא האזרחים האירי“ הפועלי שבדובלין, בהתקוממות „משלהם“ (אכן, הנהגת „צ.א.א.“ נתכוונה, באמת, למעשה כזה, בלי כל סיכוי, כמוכן, להצלחה צבאית, פי אם רק לשם הפגנת הגבורה ורצון העצמאות האיריים). הם הוצרכו „לשבות“ את מנהיג „צבא האזרחים“ (קונולי) לג'ימס, עד ששכנעוהו, כי אכן מתכוונים „המתנדבים“ ברצינות למעשה. מאז תואמו התכניות והתכונה זורזה.

ערך כמעט גורלי היה לכך, שגם ראשם הרשמי של „המתנדבים האיריים“, פרופ' מק־נייל, לא ידע כלל על תכנית ההתקוממות. ומשנתעורר בלבו חשד, לאחר שנודע לו על הטבעה עצמית של אניה גרמנית עמוסת נשק, שנתפסה ע"י הבריטים סמוך לחוף האירי, ועל שביית קייזמנט, שעלה מצוללת בחוף — פרסם בעתונות יום א' הודעה בשמו אל כל „המתנדבים“ באירלנד כי לא יתכנסו לכינוסים ולתמרונים שאליהם הוזמנו. ע"י כך שובש לחלוטין הגיוס־הכללי, שנקבע לאותו יום; ביצוע ההתקוממות נדחה למחר, אך גם לאחר זאת הופחת, בהיקף קטסטרופלי, מספר משתתפיה. אכן, לא־חר שפרצה ההתקוממות למעשה, פנה פרופ' מק־נייל בקריאה לעם לתמוך בה, אך כל היסוד התכניתי והאופרטיבי של ההתקוממות, אשר גם ממילא לא היו אחריה המונים רחבים, כבר שובש שיבוש שאין לו תקנה. באותם הימים דווקא, על יסוד שמועות וידיעות רבות שהגיעו לשלטונות עוד לפני כן, עמד הצבא הבריטי לבצע פעולות נרחבות נגד הנהגת „המתנדבים“ בעד „התאגדות אויבת“ מצדם; ואכן, כבר החלו בהכנות לכך — אלא שההכנות הללו התנהלו בעצלתים...

מבלי לנתח את התכנית האופרטיבית והמהלך הטקטי של אותה התקוממות דובלינית עצמה, דיינו אם נציין כאן את העובדה, כי היתה זו התקוממות של מעטים:

(עד 1500 איש לכל היותר — בעיקרו של הדבר, „הבריגדה הדובלינית“ של „המתנדבים“ והפלוגות של „צבא-האזרחים האירי“) על רקע של אהדה חלקית (ותמיהה ואף הודעזעות נפוצות מאוד) מצד הקהל בעיר בת מאות האלפים. שיבוש הגיוס-הכללי גרם- לכך שכל העמדות שבתכנית נתפסו, או הוחזקו, ע"י חטיבות קטנות לאין ערוך יותר מן המתוכנן, ולפיכך גם כוח עמידתן פחת, וזמנה — צומצם. ההתקוממות נמשכה עד שבת, שבה נכנעה מפקדת המורדים („הממשלה הזמנית של הרפובליקה האירית“). יחידות בודדות הוסיפו להתנגד עד יום א', וצלפות נמשכה עד יום ג'. המשבר בהתקוממות בא עם הבאת כמה אלפי חיילים בריטיים כתגבורת ועם הרעשת כמה מהבניינים התפוסים בידי המתקוממים בתותחי-שדה קלים ובתותחי ספינה שיירתה מן הנהר ליפי. החלו מעשי שפטים ע"י ביה"ד הצבאי, שהוציא להורג כמעט את כל המפקדים האחראיים, בתוכם ג'מס קונולי הפצוע, מראשי צבא-האזרחים, שהושיבוהו על כסא לשם יריה בו ע"י „פלגת הביצוע“. הסה"כ של המוצאים להורג הגיעה בראשית מאי ל-14, הנידונים לכלא — 73, ויותר מאלף (אח"כ — 2000) — נידונו לגירוש למחנות-ריכוז באנגליה. אבידות המורדים בקרב היו מעטות ביותר. אבידות הבריטים 377 (106 הרוגים)

הדיכוי והגבת העם

והנה: לפני ההתקוממות היה הרוב המכריע של האירים שוללה בהחלט. אבל מידת האכזריות בדיכוייה ליכדה ציבור אוהדים גדול, וגם המפלגה הפרלמנטרית והאנשים שב„דיכוייה האירית“ התמרמרו מאד על נוהג-השלטון הבריטי; והדבר לא שונה הרבה ע"י נכונות הממשלה, כעבור זמן לא רב, להמתיק ולתקן את העוולות ההן, (ביחוד — לאור שאלת עזרתה והשתתפותה של אמריקה במלחמה). כבר סמוך לדצמבר 1916 הוחזרו לאירלנד עצויה המחנות, וכאשר שוחררו ביוני 1917 (כדי להשתתף ב„ועידת-בירור“ בשאלת אירלנד, שתיכן לורד ג'ורג'), כמאה ממנהיגי המרד, שנתרו כבתי-הסוהר — פגשום, להפתעתם, המונים המריעים עד כדי צרידות.

„המלחמה האנגלו-אירית“ ונוראותיה

בכמחצית מבחירות-המילואים, שחלו אח"כ באירלנד, זכו מועמדי הפלג המרדני לעומת אנשי המפלגה האירית הפרלמנטרית. הנבחרים האלה לא הלכו לפרלמנט הבריטי. עניין „ועידת-הבירור“ נכשל, ומפלגת „שיין־פיין“, כשמה שנתנה לעצמה, החלה להתכונן שוב למאבק ממושך. כשבאפריל 1918 הודיעה ממשלת בריטניה את כוונתה להטיל את חובת השירות גם על אירלנד, נצטרפו בחודש אחד למעלה מ-100 אלף איש אל ה„מתנדבים“. גם „המפלגה האירית“ הרשמית עזבה את הפרלמנט; ולדברי מספר זכרונות אירי, „התאחדו כל הכוחות שבאירלנד — ה„שיין־פיין“, „המפלגה האירית“ הישנה, תנועת הפועלים, הבלתי-תלויים, הכנסייה — לשם התנגדות“. סיסמת „שיין־פיין“ היתה מעתה, כדברי הדו"לירה: „לעשות שלטון אנגלי באירלנד לבלתי-אפשרי“. החלו הכרזות משפט-צבאי במחוזות, סגירת עתונים, מאסרים. ב-18.5 פשיטת-משטרה „כל-אירית“ אסרה כמעט כל אירי שבלט בתנועת „שיין־פיין“ בטענה של „קשר גרמני“ (אשר לא הוכחה לעולם). „שיין־פיין“, „המתנדבים“, „הליגה הגאליית“, ארגון הנשים — נאסרו כולם. החלו להתבלט „אנשי הפעולה“ שנתרו חפשיים. החל אימון-בסתר של המוני „המתנדבים“, אנשים רבים החלו לישון שלא בדירותיהם, פשיטות המשטרה גברו, השוטרים החלו להסתגר בקסרקטיות בלילה. הנהגת „המתנדבים“, שנקראו מעתה „הצבא האירי הרפובליקאי“, טיפחה מערכת ריגול-שכנגד להכשלת „השירות הסודי“ הבריטי באירלנד. בבחירות הכלליות לפרלמנט הבריטי, שחלו כתום המלחמה

ב־1918, זכו המתבדלים ברוב מחוזות-הבחירות שבאירלנד. הם נתכנסו בסתר באירלנד בינואר 1919 (אכן, מחציתם כלואים היו) והכריזו על עצמם כעל „מועצת הרפובליקה האירית“. החלה פרשת „המלחמה האנגלית-האירית“ האכזרית.

היא נמשכה רוב 1919, כל שנת 1920 וחצי שנת 1921. היו בה תקופות ושלבים שונים, אך ציינה אותה העליה המתמדת של מירת האכזריות והשנאה, שהוכיחו שני הצדדים. כמה מן החזיונות שבה כבר נותחו והוגדרו ב„מערכות“ (גל' ל"א-ל"ב, בפרק „מערכות המהפכה האירית“, לק. צ'ורלי). הנה שורות מזכרונותיו של אחד מאלה שחיו את התקופה ההיא: „לילות העוצר המתמידים היו מלאים מגור: אש רובים ומצעדים האטי מבשר-הרעות של הפטרולים. איש לא ידע מתי עלולים צעדים אלה להיעצר ליד פתחו, ואז... יתכן, כי אשתו וילדיו של פלוני יתעוררו לקול דפיקות תוזית על הדלת. ויתכן שישמעו בהיפתח הדלת. אולי ישמעו מפץ כדורי אקדוח וצוויחות אדם הנוטה למוות...“ שמה יאמרו: „וכי תיאור מופרז הוא זה? אך אין כל אפשרות להחיות מחדש מלוא-משמעותם של ימי-האימים. במרס 1920 נתעורר משנתו הלורד-מירור של העיר קורק, מק'קורט, ונרצח, לעיני אשתו וילדיו, ע"י שוטרים מפויחי-פנים, ומצד שני, זועזעה דובלין, כשאלן בל, פקיד אזרחי בארבימים, שהשלטון הטיל עליו לסכל את מגבית „המלוה-הלאומי“ של האירים נלקח מתוך קרון-חשמלית ונורה לאור היום...“ „החיים שבכפר הופרעו וסוכנו, כבישים שובשו ע"י ה„צ.א.ר.“ לעצירת תנועת הצבא, גשרים פוצצו, עצים הופלו, כמה ממסילות-הברזל הושבתו. כפרים שלמים כמעט שבודדו. פעולות-תגמול הופעלו ע"י הצבא. כשנמצא מארב ליד ביתו של איכר, היה הסיכוי רב, שאותו בית יפוצץ מיד. את כל אלה נשאו אנשי האוכלוסיה האזרחית כמעט בלי כל ריטון נגד ה„צ.א.ר.“, לא הוצבה להם מצבה, — ואין מציבים מצבות כאלה ל„בלתי לחמים“ שבימי-מלחמה, — אך הם רכשו לעצמם זכות לכך $\frac{1}{2}$ ולא בזול רכשוה“.

אנציקלופדיה בריטית מכובדת יודעת לספר „על בתים רבים בערים, מבלי להזכיר כלל את מחלבות-הכפרים, אשר נשרפו ע"י „השחורים-החומים“; חלק גדול של העיר החשובה קורק נשרף ע"י הצבא הסדיר בעד „פגיעות“; „שני הצדדים התחרו בביצוע פשעים“; כן נאמר: „הממשלה הבריטית היתה עוצמת עיניה מתעלולים אלה, ואפילו היתה מעודדת אותם“. „האגרת „הסיכום השבועי“ שהיתה נדפסת מטעם השלטונות הבריטיים שבטירת דובלין, מרכז האדמיניסטרציה הבריטית באירלנד, היתה כמוה כהסתה לרצח“. לא לשוא נזדעזעה דעת-הציבור הבריטית, ובין השאר מחה על מעשי-הזוועה גם הארכיבישוף מקנטרבורי. על רקע זה אין תימה שב־1920 הוצע חוק „שלטון עצמי לאירלנד“ (אולסטר לחוד, הדרום לחוד) בסמכות מוגבלת. — אשר נדחה ע"י הדרום, ולפי מקור בריטי „אפילו החמיר שם את ההתנגדות“.

על שצף-הקצף שבמלחמת הגומלין בין חברי „הצבא הרפובליקאי“ ואנשיה של „המשטרה-המעולה האירית המלכותית“ (מאנשי אירלנד) נתווסף אח"כ משהו מעין „נדטה“⁵) שבין המתקוממים, והאוכלוסיה בכללה, לבין „השחורים-החומים“, — הלא הם פלגות-משטרה ניידות מיוחדות, שגויסו באנגליה בעיקר ממשתתפי מלחה"ע 18-1914 (ועמהן „הפלוגות הנוספות“ Auxiliaries - המורכבות קצינים לשעבר). דורות של שכנות שלווה יידרשו כדי לרפא את הרגשות המרירות והשנאה שזרעו וטיפחו גדודים אלה באירלנד כלפי אנגליה; ואפשר לומר, כי עצם קיומה של בריטניה, בין כמרכז הקיסרות ובין כמדינה חפשית, סוכן בשנות 1940-1940 מחמת מורשת זו של ימי „השחורים-החומים“, אשר הקשיחו את לב

העם האירי ומדינתו, בין למצוקתה של אנגליה בשנות המשבר של מלחמת העולם השנייה, ובין למאבק עולמי לחופש.

מורשת-הרעל ביחסי עמים

אכן, אפשר לומר, שייתכן כי לא הפצעים הגופניים והחמריים והמהלומות המדיניות הן הפגיעות המסוכנות ביותר שפוגעות משלחות עונשין מעין אלו בעם הנפגע מהן, אלא אותם הגירויים הנפשיים העמוקים שהן מורישות, לימים יבואו, ושיש בהם לעתים כדי להעביר את העם על חובותיו האנושיות וההיסטוריות בשעות מבחן חמורות — כאשר קרה, בעצם, גם לעמה של אירלנד-הדרומית באותן שנות 1940-1943.

ומילא מתעוררת השאלה אגב קריאה בתולדות המאבקים: האין הציוניים החינוכיים ושמירה על מכסימום של קור-מחשבה, הבחנה שכלית, ראיית-עתידות — האין הם בחינת הכרח עליון דווקא באותם רגעי-משבר כאלו שעברו על אירלנד ב-1919—1921?

„שביתת-הנשק“ של 1921 — וזייתוריה של ממשלת לונדון

הסוף לשפיכת-הדמים בא בחצי השני של קיץ 1921. הוא בא כששני הצדדים עייפו למלחמה. האירים הוכיחו, כי הפעם היתה זו לא מלחמת-מעטים מבודדת, כב-1916, אלא מאבקן של שכבות-עם רחבות; כי אף אם, יחסית, היו פעיליו מתי-מעט (בדובלין, ב-1920 היה סה"כ הלוחמים-הפעילים 2000, ואנשי „שירת-הקבע“ כ-80) הרי למעשה נתמכו ע"י הכוננות למסירות נפש וליסורים מצד ההמונים הרחבים, שנתקפחו מבחינה כלכלית והיו שרויים באימית-מידה, שיכלו לעתים קרובות את בני-משפחתם, ותמיד חשו עצמם צפויים לכך — אלא שלא נרתעו והו" סיפו להיות הרקע להתנגדות הלאומית, שבגללה, סוף-סוף, ויתרה ממשלת לונדון על המשך ההתמודדות, לאחר שהפעילה באירלנד, עד סוף 1920, 51 בטליונים (תחת שתי הדיביזיות שבראשית המאבק), ששה גדודי-פרשים, כ-100 מכוניות-שריון ומכוניות-סיוור-מזויינות בשיפעה — בסה"כ כ-50 אלף איש, כ- $\frac{1}{3}$ של הגייסות שחנו באיים הבריטיים בשנים כתיקונן); וכן 5800 „שחורים-חומים“ ו-1500 מ„הפלוגות הנוספות“.

קללת הפילוג הפנימי

מעכשיו מתחילה התקופה, שהיא אולי, הטרגית ביותר בתולדות תנועת-השחרור האירית. אין לומר בבירור, אם אמנם קיימות תכונות-יסוד לאופי לאומי-העומדות בעיני דורות רבים, אך אין ספק כי בתקופות היסטוריות מסויימות יש ועמים מוכיחים נטיות או תכונות מסויימות, יותר (או פחות) מעמים אחרים באותה תקופה עצמה. הנטייה להעמקת המחלוקת הפנימית ולסלידה במרות עליונה של רוב נתגלתה לא פעם בחיים האיריים בדורות האחרונים. אף בשעה ששלושת ארגוני המתנדבים המזויינים שבדובלין („המתנדבים הלאומיים“ של רדמונד, „המתנדבים האירים“ של מק-נייל, ו„צבא האזרחים האירי“) החליטו, ב-1914, כל אחד לכבד את זכרו של פרנל ביום מותו, בתהלוכת הפגנה אל קברו — כמעט שהגיעו לידי התנגשות מזוינת בינם לבין עצמם...

ייתכן ולא היה זה גילוי של „אופי לאומי“, אלא סתם תוצאה של חוסר נסיון בקיום הממלכתי. מכל מקום, עכשיו, עם המו"מ האנגלי-האירי והחתימה על חוזה-ההסכם (שבא בדצמבר 1921), נתגלתה המגמה הנ"ל על כל סכנותיה ואכזריות-תוצאותיה. החוזה אישר את קיומן של 26 הרוזנויות של אירלנד (פרט לאולסטר) בתורת „המדינה האירית החפשית“, בעלת זכויות כשל הדומיניונים הבריטיים.

ואף צבא עצמי ונציגות דיפלומטית משלה. אך את ההודיה בכתר הבריטי ואת שבועת-האמונים לו בשעת כניסה לפרלמנט האירי הניח כביטוי סמלי לקשר אל שאר חלקי ה"קיסרות"; וכן את משרת "המושל הכללי" כנציגו (אף הוא סמלי בלבד) של המלך-המשותף. בנקודה זו נתפלגה תנועת ה"שין-פיין". ולא זו בלבד שהיה מעוט גדול ב"דייל" האירי, שהצביע נגד הצעת החוזה, אלא שלאחר זאת פּרץ מרד של חלק ניכר ב"צבא האירי הריפובליקאי" והחלה מלחמת אזרחים פנימית, קשה, אכזרית וממושכת, אשר דבר ממעשי האכזריות, ההרס והמשטמה, אשר ציינו את "המלחמה האנגלית-אירית" לא נעדר ממנה.

מלחמת האחים

מיטב לוחמיה ומדריכיה של אירלנד, משני הצדדים גם יחד, נפלו באותה מלחמת האזרחים, הוקו דמה של התקומה האירית — וזה גם במונח הרוחני והנפשי הרחב יותר. מארב ורצח מזה, מחנות-ריכוז, מיתות בית-דין צבאי שרירותיות כמעט — מזה, הם שציינו את שנותיה הראשונות של אירלנד העצמאית-למעשה, כשם שקודם לכן, הרעישו תותחים בריטיים בניינים מפוארים בדובלין והרסום, כך הורעש עתה בנין "ארבעת בתי-המשפט" ע"י צבא ממשלת "המדינה החפשית" ואח"כ גם פוצץ, אגב פיניו, ע"י חיל-המצב של "הרפובליקאים". מיכאל קולינס, שהיה ראש כל ההתנגדות הלוחמת לבריטים ב"1918-21", נהרג ממארב בידי "רפובליקאי"; "צ'רלס ברוגו, מי שהיה ראש מט"ח "המתנדבים האיריים" ומיניסטר המלחמה ב"ממשלה הזמנית" של 1919-22, נהרג ביריה שעה שזינק אחרון מכל חיל-המצב, מתוך בנין בוער, שהוקף ע"י חיילי "המדינה החפשית".

לאחר דיכוי התקוממותם של ה"רפובליקאים" בדובלין, לבשה מלחמת האזרחים, בעצם, צורה של סידרת מארבים והתנפלויות ממושכת. לאט-לאט התגברו כוחות הממשלה האירית לא רק על מעוזי התקוממות גלויה — עליידי דילדול והתשה בלתי פוסקים — אלא גם על רשת של התנגדות ברחבי הארץ. עם התקרב אביב 1923 ועם התאריך הימים (גורם קשה לחבורות-מרדנים, כשידם על התחתונה) — נתקרבה פרשה זו לסיומה. אלפי אנשים נכלאו, אחד ממתארי הפרשה כותב: "המנהיגים הפוליטיים לא השמיעו מלה, התעמולה היתה כאין וכאפס. האינפורמציה היתה חסרה לגמרי". מקור הידיעה הכלל היחיד על המצב הכללי בשאר המקומות שבארץ היתה העתונות שבדרך כלל התנגדה לרפובליקאים; ומתוכה אפשר היה לראות בבירור, כי "המדינה החפשית" קיימת ככוח פועל בכל מקום, פרט לחורשות מרוחקות שבהרים". "הצבא האירי הרפובליקאי לא התקיים בחזקתו אלא על גבי הנייר בלבד, בתיקים הצנומים של כמה משרדי-מחירת בדובלין, או באיזו מפקדה, הנעה מבקתה לבקתה בהרים". באפריל 1923 פקד דה'ולירה על הפסקת כל פעולה תוקפנית; הפקודה לא הגיעה אפילו לרבים מטוראיי "צ.א.ר.". במאי 1923 ניתנה הפקודה "להפסיק אש" ולמסור את הנשק. לאמיתו של דבר, פסקה האש מזמן. למעלה מ-12,000 איש נחבשו בבתי-הסוהר. בחורף 1923 נסתיימה גם התנגדותם של שאר השרידים, "הבלתי-סדירים", דה'ולירה היה חבוש בכלא. בדצמבר 1923 פרצה שביתה-הרעב, "הכל-אירית", של אנשיו במחנות הריכוז ובבתי-הסוהר. כ-5000 איש, ששבתו, "עד יציאת נשמה"; ומסקנת אייז אחד היתה: "אין לקבל שביתת-רעב בהמון, זהו ענין לנבחרים". השביתה הגדולה החלה להתערער, ואח"כ נשברה. "אנשים עטו אל המזונות — ממש נצמדו אל התיל בצעקתם למזון, היה זה מחזה איום ומעורר רחמים". עכשיו החלו השחוררים בהמון, "ברו" היה, כי נשקם האחרון נשבר בידיהם". "בינואר 1924 ראוים צועדים בסך על פני הרחובות מתחנות הרכבת, עטויים בלואיסתכות כארחי-פרחי, חבילותיהם הקטנות מתחת

לבית־שחיים, — אך עודם שרים. ביולי 1924 שחררה הממשלה את דה־ולירה, במידה שנגע הדבר בהם — חדל דה־ולירה מלבוא בחשבון.

ההיה טעם במלחמת־האזרחים?

את פסק־דינה של מלחמת־האחים כבר כתבה ההיסטוריה ע"י עצם השתלשלות הדברים שבאה מאז. אלה שהתקוממו לא רק נגד שלטון בריטי זר, אלא גם נגד נציגות הרוב של עם המשוחרר, בסיסמה של אי־קבלת כל מסגרת אשר יש בה שמץ־מה של זיקה לכתר הבריטי, נתפלגו גם בתוך עצמם. רובם (בהנהגתו של דה־ולירה) החליטו (1927-28), "להיכנע" ולהיכנס למסגרת "המדינה החפשית", על הפרלמנט שלה, שהצריך שבועת־אמונים למלך — שמתוך מרדס נגדה, פתחו בשפיכת־דמים אירית־פנימית חמש־שש שנים לפני־כן; הם ניסו למלא את המסגרת הזאת תוכן אירי עצמאי מובהק (הלא הוא הדבר שמצדדי החווה טענו בשעתם לאפשרותו...); ויתירה מזו: הם הצליחו בכך, בדרך־שלום ובלא שפיכת־דמים; ודווקא ע"י הצלחתם זו הפריכו את עמדתם משנת 1922, ואת הצידוק האחרון שהיה להם לקידוש מלחמת־האזרחים הפנימית; אירלנד העצמאית של היום — העצמאית עד כדי ניטרליות "טוטאלית" במלחמת־העולם השניה, — היא תוצאה של העובדה שדה־ולירה קיבל את אותה חוקת המדנה־החפשית, אשר נגדה לחם, בנשק ביד, ב'23-1922, בסרבו לקבל אפילו את המרות הלאומית הדמוקרטית. הישגו זה — הוא גם פסק־דינו.

ספיוח־פרא של הקנאות

ואלו הקבוצה האחרת, זו של מצדדי בנות מלחמת־האזרחים ראתה עכשיו כ"בוגד" והוסיפה להתקיים כחבורת קושרים ומבצעי "פעולות"־פתע, במקצת נוסח ה"פניים" בזמנם, בכינוי, הצבא האירי הרפובליקאי. אך למעשה כבר אי־אפשר היה לראות את החבורה הזאת כיורשתו וממשיכתו של אותו, "צבא אירי רפובליקאי" ששימש כחיל־התקוממות עממי של "ממשלת אירלנד הזמנית" הלוחמת, אשר נבחרה ב'1919 ע"י צירי אירלנד שסירבו לשבת בוסטמינסטר. בחבורה זו ניכרו הרבה סימנים של שקיעה והתנוונות, והיא נתגלגלה עד למעשי־פשע פריטעם כשימת פצצות בתיבות־המכתבים ובמשרדי־הדואר באנגליה ב'1939, ועד לשיתוף־פעולה עם הסוכנים הנאצים שבאירלנד בשנות המלחמה. הרי שהיו כאן לפנינו, מצד אחד (דה־ולירה ונאמניו) התפכחות במאוחר, לאחר שכבר נשפך הדם והוטל הארס גם ביחסי הזרמים שבאירלנד הדרומית עצמה, וגם (דבר, שהוא אולי, גורלי שבעתיים!) ביחסים — אפשר לדורות— שבין אירלנד לבין אולסטר, שבאיחודו עמה רצתה אירלנד מאוד; ומאידך גיסא — ירידה לבריונות ופליקת כל עול, אורחי ודמוקרטי, שאילצה את ממשלתו של אותו דה־ולירה עצמו להפעיל שוב ("ביד־חזקה" את אמצעי השליטה, בתי משפט צבאיים, מיתות בית־דין בלויות שבימות־הרעב שנמשכו 40 ו־70 יום), מעצרים אדמיניסטרטיביים וכל ה"ו"ב. יכול יכלה אירלנד להגיע למה שהגיעה בדרך טובה יותר ובפחות שפק־דם; ואין ספק שאז היתה גם זוכה להשיג יותר ממה שהשיגה בדרך שבה הלכה.

כמה מסקנות

אחדות מן המסקנות המאלפות הרבות, שאפשר להסיקן מתולדותיה הארוכות של ההשתחררות האירית, נראות כרבות־ערך ומתמידות ביותר. מהן — שוות, אולי, לכל תקופה ועם; ומהן — החלות בעיקר על מצבים שביתר יחוד דומים הם לגורלו ומסיבותיו של מאמץ השחרור האירי.

(6) בשלישית (!): א. בריטים — נגד המרי האירי; ב. "המדינה החפשית" —

נגד דה־ולירה; ג. דה־ולירה — נגד מהדרה ג' של "צ.א.ר..."

אכן, לגבי כל הלקח הזה יש לזכור היטב, כי גורלה ההיסטורי של אירלנד, היה כה יחיד במינו וכה יוצא־דופן, בין בסבל הירושה שהועמס על עם זה, ובין באפשרויות שנפתחו לפניו על ידי כך, עד שכמעט אין „להעתיק“ הרבה מן הלקח הזה למקומות אחרים ולתקופות אחרות.

כהיסטוריה הפולנית, מבליטה גם האירית את השלילה וההכבדה שבטיפוח מופרז של שנאה לעם „משתלט“, או „מפריע“. וכפולנים, כן האירים, עודם מוסיפים לשלם מס לאומי לא קל מחמת היותם מרותקים לאפיק אכזר זה. אלא שבמקרה אירלנד פילגה העמקה זו של טינה לעם שכן גם את גוף האומה האירית עצמה (פרשת אולסטר, שעדיין לא נראה לה פתרון). הרי שגם אוריינטציה חיונית מופרזת, של משיכה לאומה גדולה — וגם אוריינטציה שלילית מופרזת של דחיה מפני אומה גדולה — שתיהן יחד עלולות לבתר את גופה ולפורר את רצונה הלאומי ההיסטורי של אומה לא־גדולה. הדברים חלים על כל משיכה עזה מדי — או הירתעות חדה מדי — לגבי מרכזים מדיניים־עולמיים כבירים.

לרגעי השיא וההצלחה (אם כי לא, לאלתר) לא זכתה התנועה האירית אלא בשעה שהצליחה לרכז שכבות רחבות, מכסימוס אפשרי של כוחות האומה לכל גילוייהם, לשם תמיכה במאבקה. ואלו „מלחמות־מעטים“ — או שנכשלו לגמרי או שהעלו, לכל היותר, סמלים היסטוריים, או נפשיים, מעטים, דבר שאין בו פתרון לבעיות קיום דוחקות של אומה.

ההיסטוריה האירית הבליטה את הסכנות הפטליות שבהינתקות „גרעיר־פעיל“ מ„עיקר האומה“, ועל כן היא מאלפת במיוחד לגבי חשיבותן של צורות הקשר (ותוכנו) בין שניים אלה, וגיבוש חזית לאומית, שאמנם יש בה גם חלוץ משלה. וזו היא הסיבה העושה לחיונית כל־כך את השמירה על קבלת עול־הציבור וקיומו ע״י השכבה הפעילה (והלוחמת) של עם העושה לשחרורו מבחינה נפשית היה הנגע שבפריקת העול הזה נעוץ בתנועת הגאולה האירית החדשה ובא לידי גילוי כבר ברגעי המבחן שבתקופת המלחמה על „הום רול“ במאה הנוכחית. אך למלוא גילוי הגיע רק עם המשבר שבעקבות „החווה האנגלר אירי“. תרופה לסכנות הללו אי אתה מוצא אלא בעוד מועד, בשלבים המוקדמים שבהם התנועה מתחנכת ומתגבשת. כל התרגלות לפריקת עול — בתנועות המתעדות לבנות מדינות לאומיות משלהן — סופה בריונות־פזיזת ואנרכיה רוחנית.

יש בין המסקנות שתיים, שבהן אתה מוצא השתקפות לכל אורכן ולכל חזרותיהן הרבות של תולדות אירלנד הכפופה לזרים ומשתחררת משלטונם. אין כתנועת התקומה האירית תנועה רבת נסיון ביחסים עם אנגליה, אם כשליטתה של הארץ ואם כשכנתה רבת־הכוח, נסיון זה ולקחו חלים, בוודאי גם על כל יחסיהם של עמים קטנים ולא־חזקים עם מעצמות אדירות מן הסוג שבתוכן אתה מוצא גם נטיה להתבסס מהרגשת כוח ושלטיה. אך גם מעצורים ציבוריים ונפשיים מסויימים. נסיון זה העיד על השפע הרב של הצורות שעשויות ללבוש בין מגמת הדיכוי ובין מגמת הויתור (ולעתים באים הדיכוי והויתור כרוכים יחד, ולפעמים קשה להבחין, מה עדיף כאן, ומהי הכוונה העיקרית). קו משותף אחד מלווה את רוב הדוגמאות הללו, בין לנסינות השתלטות, ובין לנטיות התפייסות: הרצון להפריד בין הנהגת התנועה הלאומית ובין תומכיה. או לתקוע טריו חוצץ בין השכבה הפעילה ובין ההמון הרחב. התגברותה של כוונת ההתפייסות וההבנה מתבלטת על פי רוב שעה שנכשלים הנסיונות לתקיעת „טריזים“.

ושוב, אריכות ימיהם של הלבטים וקרבות החתירה־לשחרור שהיו בדברי ימי אירלנד, הבליטה את הערך העיקרי שבערכי תנועות־השחרור, בכל העמים

ובכל התקופות: — הלא הוא ערך ההתמדה. זה חל גם על 200 השנים האחרונות בתולדות אירלנד בכללותן, על ההתחדשות המתמדת של מאוויי התקומה, בלבושים וגילויים שונים ביותר, וגם על שנים ותקופות מסוימות של מאבק נמרץ ולעתים אף רב־קרבות. על כל פנים, כלפי הצד שכנגד הכריעה תכונה זו של התמדה, גם לגבי התעמולה לשויון־זכויות ותביעות אגרריות־סוציאליות, וגם לגבי האבטונומיה והעצמאות. רק ההתמדה הזאת היא מקור הסיכוי ושורש הזמן שגדרש ל"מחזור" היחסים כולו — דחית התביעות, התמרדות, דיכוי, התעפפות, בקשת פשרה, מציאת דרך להבנה — מצד המעצמה השליטה, מחזור שייתמזה עד תומו וסיומו החיובי, ולא ייעצר באמצע, בשלב שלילי ומאכזב. גם מבחינה חינוכית־פנימית לא יכלה אומה מתחדשת למצוא לה מקום לזכייה מחודשת בהכרת־ערך עצמית, לעיצוב אופי לאומי ולגיבוש מסורת ציבורית ומדינית, אלא בהתמדת המאמץ (בימי א'ק'ונל כבימי פרנל — וכבמאה הזאת באירלנד). וההיתה אומה שזכתה בתקומה ובעצמאות לאומית (אמיתית, ולא־קיימנית) בלי שתקדם לה תקופה ממושכת של עמידה, מסירות־נפש והתמדת־מאבק?

ד"ר י. בר

מערכות-עיר היסטוריות ולקחן

ג. הפוטש הנאצי בווינה 1934

שתי הדוגמאות הקודמות הדגימו מרד המוני, פחות או יותר מקיף, של אירגוני פועלים, שאחד מהם נתכוון לכיבוש ממשי של השלטון, והשני היה, לעצמו של דבר, מעשה התגוננות, בלא כוונה-איסטרטגית־מדינית ברורה. פעולה בעלת אופי שונה לגמרי היתה המרידה הנאצית באוסטריה בשנת 1934. גם היא הביאה בחשבונה סיוע המוני — אף כי טענה בכך, אך אותו סיוע הוצרך לבוא מרחבי אוסטריה הכפרית. כן חשבו, שכוחות ממשלתיים ניכרים יצטרפו אליהם, לאחר הצלחת פעולותיהם הראשונות, וכמובן ציפו גם לסיוע מגרמניה, — בעוד שהעיר־הבירה הוצרכה קבוצה נבחרת קטנה לשתק את "עצבי" השלטון. למטרה זו נבחרו שני אובייקטים: תחנת השידור מצד אחד, ובית הממשלה—מאידך. לתחנת השידור חדרה קבוצה בת 10 איש, מזוינים באקדוחים, והודיעו על התפטרות הממשלה. אגב: פעולת הקבוצה הזאת לא השיגה את מטרתה הממשית מחמת ליקוי בידיעה הטכנית. הם לא הביאו בחשבון מעשה־נגדי, שהיה בגדר האפשרי — ושאכן נעשה אח"כ — והוא: ניתוק התחנה מרשת־השידור המרכזית. בתחנה זו נתפתח קרב, שמבחינה טקטית הוא מאיר היטב את התנאים המיוחדים של הקרב־בעיר. קבוצת המתנפלים הקטנה נתבצרה בבנין התחנה, במרכז העיר, בסימטה צרה, שאפשרות התנועה מוגבלת בה, ומתוך כך נתבטל ממילא ערכם, של כלי הנשק בעלי הטוחים הארוכים יותר. לכן יכלו עשרת האנשים המזוינים באקדוחים, לעמוד בפני כמה מאות שוטרים וחיללים בעלי חימוש מעולה, ורק לאחר קרב שארך למעלה משעה, ואחר שימוש בפצצות־גז יכלו להם הלל.

כוונת הפעולה נגד בית־הממשלה היתה: לאסור את כל חברי הממשלה ולהרוג את ראש־הממשלה, דולפוס. פעולה זו נעשתה בידי קבוצה בת 60—70 איש, שהופיעו במדי צבא ומטרה, גורם ההפתעה וההתעיה מצד אחד, והליקוי בסדרי ההבטחה (וכן אדישות קציני המשטרה, שעמדו בקשרים עם המפלגה הנאצית בשלבי הפעולה הראשונים) — מצד שני, הביאו לידי נצחון גמור בתחילת הפעולה. אך המרד גופו נכשל מסיבות פוליטיות שלא כאן המקום לעמוד עליהן, וגם מפני מיעוט הסיוע ההמוני במרחבים הכפריים¹). אך מהלך ה"פוטש" ב־1934 הוכיח, שע"י מהלומות מפתיעות מתוכנות־מראש, המכוונות למרכזי השלטון בעיר־הבירה, אפשר להביא לידי שיתוק את המנגנון הממשלתי, ובעיקר

(1) נסיונות מרד בוצעו בחלקי שטרייה וקרינתיה הסמוכות ליוגוסלביה.